



PROFESYONELLİK ve ETİK

Vedat Şafak YAMI*

Özet

Bu makalede ticaret hayatının temel yapısını oluşturan profesyonellik ve etik kavramları inceleyerek meslek insanlarına rehber olabilecek etik ilkeler normatif bir yöntem ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Küresel düzeyde baktığımız zaman, bazı uluslararası firmaların etik ilkeleri çok fazla önemsemediklerini ve bu yüzden de yasalara karşı yaptıkları bazı davranışlarından dolayı yüksek meblağlarda maddi cezalara çarptırıldıklarını görmekteyiz. Ticaretle her firma için maddi kazancın temel belirleyici faktör olduğunu biliyoruz. Elde ettikleri kazançlar karşısında ödemek zorunda kaldıkları para cezaları küçük, belki de komik kalmaktadır, ancak kaybettikleri itibarı maddi olarak ölçmenin objektif bir yönteminin olmadığı açıktır. İşte bu yüzden, şirketlerin beyin takımı olan profesyonellerin böylesi zor durumlardan kaçınmalarının yegâne yolu profesyonel etiğe sınıksız sarılmalarıdır.

Bu etik ilkeler, o meslek dalı üyelerinin sadece kendi aralarındaki değil aynı zamanda müşterilerle de olan ilişkilerini düzenleyicidir. Zira ticaretin yürütülebilmesi, birden fazla unsuru zorunlu kılmaktadır; bunlar şirket, şirketin hissedarları, şirketin çalışanları, müşteriler ve şirketin ticaret yaptığı diğer şirketlerdir. Profesyonel etik, her ticaret alanının doğru ve iyiye seçmede aydınlatıcı ışığı olmalıdır.

Anahtar Kelimeler

Etik, Profesyonel Etik, Ticaret Etiği, Etik İlkeler.

PROFESSIONALISM AND ETHICS

Abstract

This article aims to study the professional and ethical concepts and tries to set ethical principles for the professionals in business life in a normative way.

Many global businesses, including most of the major brands that the public use, can be seen not to think too highly of good business ethics. If a professional does not adhere to business ethics and breaks the laws, he usually ends up being fined. Many major brands have been fined millions for breaking ethical business laws. Money is the major deciding factor. The problem is that the amount of money these companies are making outweighs the fines applied. However, we know that there is no objective way for measuring the loss that such companies have had to face.

It is therefore highly advisable that the professionals should adhere such ethical rules strictly.

Professional ethics is the behavior that professionals adhere to in their daily dealings with the world. The ethics of a particular business can be diverse. They apply not only to how the busi-

* Dr., Hakkari Üniversitesi Yabancı Diller Bölümü Öğretim Elemanı. vedatyami@hotmail.com



ness interacts with the world at large, but also to their one-on-one dealings with a single customer. The company itself, stake holders, employees and customers are the indispensable elements of business world. Good professional ethics should be the next element of every business that illuminates their path in all transactions. It is possible to maximize the quality of work-life if we can call for certain ethics principles in the professional life.

Key Words

Ethics, Professional Ethics, Business Ethics, Ethical Principles.



GİRİŞ

Coğrafi sınırların hızla anlamını yitirmesi ile birlikte karmaşıklaşan iş yaşamı ve ticari ilişkiler, ekonomik krizlerin ve darboğazların da etkisiyle yolsuzlukların artması sonucunu doğurmuştur. Ernst & Young'ın 22 Avrupa ülkesinde ve Türkiye'de orta kademe ve genç yöneticilerle bu yıl gerçekleştirdiği anket¹, katılımcıların kurumsal yolsuzluğun önümüzdeki yıllarda artacağına inandıklarını göstermektedir. Üstelik ülkemiz açısından ele alındığında bu olumsuz öngörü, diğer Avrupa ülkelerine göre daha yüksek çıkmaktadır. Ankete katılanlar, şirket yöneticilerinin yolsuzlukla mücadelede daha fazla odaklanmaları gerektiğine dikkat çekmektedirler. Gün geçtikçe ciddi bir hal alan bu sorunla başa çıkabilmek için daha yüksek bir sesle ve sıklıkla duyduğumuz iki sözcük vardır; profesyoneller ve etik. Makalemizde ayrı ayrı irdedeceğimiz bu iki sözcük, yan yana kullanıldığında acaba nasıl bir anlam ifade etmektedir ve şayet belli bir anlam ifade ediyorsa az önce bahsettiğimiz niteliklere sahip olan bir dünya için yapabileceği neler vardır?

Bilimin yeni disiplini olarak ortaya çıkan bu konu, yaşamın farklı boyutları ile ilgili öğeler taşımakla birlikte, üzerinde yeterince çalışılan bir konu değildir. Nitekim "Sosyal, Siyaset Kavramları" adı ile ansiklopedik sözlük olarak hazırlanan eserde, ne "profesyonellik" kavramı ne de "meslek etiği", "profesyonel etik", "ahlak" gibi maddeler yer almamaktadır.² Orhan Hançerlioğlu'nun "Felsefe Sözlüğü" isimli kitabında ise etik maddesi yer almamaktadır, ahlak maddesine ise sadece yarım sayfa yer verilmiştir. Ancak bu tür eserlerde, aslında yer alması gereken kavramları yok saymamızın mümkün olmadığı açıktır. Doğal olarak yukarıda bahsettiğimiz konu ile ilgili akla gelebilecek tüm soruların yanıtlarını bu makalede vermemiz pek mümkün gözükmemektedir. Bu iki kavramı önce deskriptif (nitelendirici) sonra da birlikte kullanıldığı isim tamlamasını normatif (düzgüsel, standart tanımlayıcı) olarak ele almak ve belli bir sonuca ulaşmak, elde edilebilecek en iyi durum gibi gözükmemektedir.

I. PROFESYONELLİK TANIMI

Profesyonellik kavramının "ne" olduğunu sorgulamadan önce belki "ne" olmadığını anlamamız daha doğru olabilir. David Maister'e göre "*Profesyonel*" tanımlamasının karşılığı, "*Teknisyen*" tanımlamasıdır, dolayısıyla profesyonellerin, teknisyen olmadıklarını belirtmemiz gerekir.³ Bir teknisyen, bir dakika içinde hatasız, belli bir miktarın üzerinde sözcük yazan, standardize edilmiş ve tekdüze bir takım bankacılık işlemlerini sıklıkla yapabilen birisi olabilir ancak bir takım nitelikler elde etmediği sürece bir teknisyen olarak kalacaktır.

¹ Ernst & Young, 10 haziran 2009, *Türk Yöneticilerinin %67'si birkaç yıl içinde kurumsal yolsuzlukların artacağına inanıyor*, <http://www.ey.com/TR/tr/Newsroom/News-releases>

² Seyyar, Ali., *Sosyal Siyaset Terimleri, Ansiklopedik Sözlük*, Beta Yayınları, İstanbul, 2002.

³ David, Maister, *True Professionalism*, New York, 1997, ss.19.



Profesyonel, içinde bulunduğu şartlara uyum sağlayarak, bu şartları değiştirmeye gayret etmeksizin yapısal dinamikler neyi gerektiriyorsa onu yapan kişidir. Profesyonellerin pek azı böylesi bir anlayışın farkındadırlar ve bazı durumlarda aksi yönde adım atarlar ve şirketin geleceğini sıkıntıya sokabilecek anlayış değişikliklerine kalkışır. Profesyonel, bu mesleki dinamikler içinde reformlar yapmaya kalkışmadan tavrını ortaya koyabilen meslek adamıdır, bir beceriler ve yetenekler bütünü değildir. Profesyoneller, beceri kazanmaya ve eğitime yatkın kişiler arasından çıkar ve iş hayatında muktedir, hırslı ancak bazen de bir ikilem olarak şirketin varlığına en büyük tehdidi oluşturabilecek kişilerdir.⁴

İyi bir profesyonel olmak için gereken unsurlar sayılırken, çoğu kez profesyonellik ve etik kelimeleri yan yana anılmazlar. Genellikle ele alınan unsurlar arasında profesyonelin ilk tanışmada karşısındakinde olumlu bir izlenim bırakması gerektiğinden, iletişim tekniklerini doğru kullanabilmesinden, ileri teknoloji aşinalığını, iyi bir dinleyici olma, sosyalleşme yeteneklerini, kaliteyi, sorumluluk duygusunu geliştirmesi gerektiğinden bahsedilir.⁵ Görüldüğü gibi sayılan unsurlar arasında profesyonellik etiği ile ilgili bir unsur yoktur. Yazılan eserlerde profesyonellik ve etiğin çoğunlukla birlikte görülmemesini, bir eksiklik olarak nitelemek pek de haksızlık sayılmaz. Zira iki bin yıldan uzun süredir biz tıp etiğinden bahsetmekteyiz ve günümüzde fakülteden yeni mezun olan hekimlerin, Hipokrat Yemini ettiklerine tanıklık etmekteyiz. Etiğin meslek dallarındaki uygulamalarına ise son yirmi beş yıldır yapılan çalışmalarda görmekteyiz. Yakın geçmişe kadar bu yönde yapılan çalışmalar yoktu.⁶ Kanımca, toplumdaki pratik iş ve ticaret uygulamalarından dolayı buna pek de ihtiyaç duyulur bir ortam mevcut değildi. Herbert N. Casson, “İnsan Yönetme Sanatı” isimli kitabında 19.yüzyıl iş hayatı ilişkilerini şöyle tanımlamaktadır: “19.yy. da iş hayatı tamamen mücadele ve çarpışmaya dayalı idi. Bu çağda iki iş adamı karşı karşıya geldiklerinde hemen kavgaya başlarlardı. Sempati,

⁴ Kunde, Jesper, *Şirket Dini*, (Çev.:Nejat Ulusoy). Mediacat Yayınları, İstanbul, 2003, ss.172.

⁵ Profesyonelliği bu yönleri ile ele alan birçok yazar ve kitap bulunmaktadır. Örneğin bkz. Bixler, Susan, *5 Steps to Professional Presence*, Adams Media Corporation, USA, 2001; Maister a.g.e.; Kunde, a.g.e.; Smeenk, Sanne G.A., *Professionalism versus Managerialism?*, Print Partners, Hollanda, 2007; Garih, Üzeyir, *İş Hayatında Motivasyon*, Hayat Yayıncılık, İstanbul, 2000.

⁶ Konunun ticaret sahasına uygulanması kadar diğer sahalardaki uygulamaları da oldukça yeni tarihlere dayanmaktadır. 15 Kasım 1996 tarihinde TÜBİTAK tarafından düzenlenen Yayın Etiği sempozyumuna konuşmacı olarak katılan Prof. Dr. Frank Karasz şöyle söylemektedir: “Buna rağmen, diyebilirim ki; bilimsel araştırmada etik Amerika’da sadece son on yılda ilgi alanına girdi, yaygın bir konuşma ve yorum konusu haline geldi. Bu konuşmanın bir bölümünde niçin bunun böyle olduğu ve buna bilim toplumunun cevabının ne olduğunu anlatacağım. Daha önce de belirttiğim ve Profesör Baysal’ın da söylediği gibi eğitimin büyük bir bölümü İngiltere’de ve Amerika’da geçti. Mesleğimle ilgili etik sorunlar kesinlikle tartışılmadı. Benim lisans eğitimim ve daha sonraki kariyerim sırasında etik kelimesinin kullanıldığı veya etik veya ahlak davranışlarından bahsedildiği tek bir saniyeyi dahi hatırlamıyorum. Sanırım bilimsel araştırmayı seçen kişilerin doğru davranış içerisinde olduğu, aralarında dolandırıcı ya da sahtekârların bulunmadığı düşünülürdü. Bu davranış sisteminin daima devam etmesi beklenirdi. Birinin mesleğinin diğer bir kişinin yaşamını düzenlenmesine izin verilirdi. Geriye döndüğünde, bunun bir elitist beklenti olduğu görülür, şimdi, 40 yıl sonra Amerika’da durum değişti. Müfredata baktığımızda biraz da şaşıracak etik tartışmanın en merkezde olmasa da, mutlaka lisans müfredatında yerini aldığını görüyoruz. Benim bölümümde, ben Massachusetts Üniversitesi Polimer Bilimi ve Mühendisliği Bölümündeyim, biz 20 saatlik profesyonellik ve bilim üzerine kısa bir kurs vermeğe başladık. Biz bu kursa son birkaç senede başladık. Bu kursta doktora öğrenciliği ve mesleğin kalan bölümündeki uygun etik davranış tartışılıyor.” Karasz, Frank, “Yayın Etiği ve Temel Bilimler”, (Çev.Dicle Güç), TÜBİTAK Yayın Etiği Sempozyumu, 15 Kasım 1996, TÜBİTAK matbaası, Ankara, ss.30. Ayrıca bakınız; J. Sork, Thomas, “Exploring the Ethics of Professional Practice”, Scutrea Konferansı, University of British Columbia, 1998, ss.36



hoşgörü ve yardımlaşma yoktu. İnsanlar ticaret hayatını asık suratlı, çatık kaşlı ve sadece para kazanmak olarak değerlendirirlerdi. O gün için söz konusu olan değerler aşınmasının, ticaretteki etik dışılığın başlıca nedeni olduğu tespiti, bugünün iş yaşamı için de geçerlidir. İnsanlar günümüz dünyasında biraz daha farklı bir bilinç düzeyine çıktılar. Geçirilen tecrübeler ve edinilen önemli maddi kazançlar, insanların duygularını iflasa götürdü. Greverler, iflaslar ve zararlar insanlığa çok acı dersler öğretti. Belki sadece bu yüzden artık bir bilim dalı olarak insan yönetme sanatına ve ahlaka büyük önem verilmeye başlandı ve yüzyıllardır süren ihmal ve berbat yönetimden ancak bu şekilde kurtulduk ve kurtulacağız.”⁷

II. ETİK VE AHLAK KAVRAMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Etik, doğru ve yanlış davranış teorisidir ve bir felsefe türüdür, ahlak⁸ (morality) ise onun pratiğidir ve yasalarla ilgisi vardır. Ahlaki değil de etik ilkelerden, etik değil de ahlaki bir davranış tarzından söz etmek daha doğrudur. Etik, bir kişinin belli bir durumda ifade etmek istediği değerlerle ilgilidir, ahlak ise bunu hayata geçirme tarzıdır. Etik, bütün bu manzarayı içine alırken, ahlakımız bizi adeta madden damarına yöneltir, orada davranışın ayrıntıları ile ilgileniriz. Tıp etiğinden söz edilebilir ancak tıbbi ahlaktan söz edilemez, öte yandan bir hekimin ahlakından söz edebiliriz. Tıp etiği, mesleğin gözetmeye çalıştığı ya da çalışması gerektiği, acının dindirilmesi gerektiği gibi genel ilkelerle ilgilidir, bir hekimin ahlakı ise onun kendi kişisel davranışlarıyla ilgilidir ve hastalarından çok komşularının ve arkadaşlarının ilgi alanına girer.⁹ Geleneksel olarak etik çalışmaları felsefe, teoloji ve din disiplinlerinin çalışma konusu olmuştur. Ancak uygulamalı ahlak çalışmalarının gelişmesi ile birlikte bu disiplinlerin herhangi birinin ahlak konusunu tek başına sahiplenmesi pek mümkün gözükmemektedir. Psikoloji ve sosyoloji gibi disiplinler, gittikçe artan oranda etik konularına sahip çıkmaktadırlar. Bu arada pek çok meslek grubu kendi mesleklerine Uygulamalı Etik perspektifi yerleştirmeye çalışmaktadırlar. Felsefe ve teoloji, başka birtakım düşünce sistematiikleri haricinde,¹⁰ ahlak kavramının net bir şekilde ortaya konması için teorik çalışmalarını iki noktadan yaparlar; birincisi deontolojik, ikincisi faydacı (utilitarian) bakış açılarıdır. Deontolojik teori çalışması kaynak olarak kutsal metinlerde¹¹ olduğu gibi prensipler üzerinde durur. Diğeri ise herhangi bir insani davranışın iyiye nasıl

⁷ Casson, Herbert N., *İnsan Yönetme Sanatı*, (Çev.: Özcan Ünlü). Hayat Yayınları, İstanbul, 1997, ss.77.

⁸ Bir çok düşünürün ahlaki tanımlama çabası vardır fakat evrensel bir tanımlamayı şu şekilde yapmak mümkündür; ahlak, bütün rasyonel, akıl sahibi insanlar için geçerli olup başkalarını etkileyen davranış yöneten ve amaç olarak kötülük ya da acıyı/zararı azaltmaya çalışan gayri formal bir kamusal sistemdir. Daha geniş bilgi için bkz.: Gert, Bernad, *Ahlakın Normatif Tanımları*, Felsefe Ansiklopedisi 1.cilt, Edt. Ahmet Cevizci, Etik Yayınları, İstanbul, 2003.

⁹ Billington, Ray, *Felsefeyi Yaşamak*, (Çev.: Abdullah Yılmaz). Ayrıntı Yayınları, 1995, ss.45-46.

¹⁰ Burada bahsedilen düşünce sistematiikleri şu şekilde sıralamak gerekir; teleoloji, erdemcilik, Tanrısal dini ahlak, objektivist ahlak, Prima Facie görevler, sosyobiyojoloji, başkası merkezli ahlak, hukuk ahlakı. Daha geniş bilgi için bkz.: Marinoff, Lou, *Felsefe Hayatınızı Nasıl Değiştirir*, (Çev.: İstem Erdener). Pegasus yayınları, İstanbul, 2007, ss.39-59.

¹¹ 4 Eylül 1993 tarihinde Chicago'da toplanan Dünya Dinleri Parlamentosu (Parliament of World's Religions) kapanış bildirgesinde ahlak kavramı evrensel etik olarak yapılmakta ve yeryüzündeki bütün dinlerin öğretilerinin, bu kavram tanımını destekleyici olduğu bildirilmektedir. www.earthspirit.org/Parliament/parliamentstat.html



ulaşılabileceğini düşünür. Bu teorik perspektiflerin hiçbirinin bütünü kapsayıcı olamayacağı açıktır.

III. PROFESYONEL ETİK¹²

Kişi, içinde bulunduğu toplumun durumundan memnun olsun ya da olmasın o toplum içinde yaşamak zorundadır. Kendi iç dünyasında ise iyileştirmeler yapacak bir bireysel ahlaka her zaman gereksinim duyar. Çalışmak, hayatımızın merkezinde yer alır ve bu yüzden mükemmel olmayan bir toplumda fonksiyonel olabilmek için kişi, iş etiğine gereksinim duyar. Tüm erkekler ve sayıları gün geçtikçe artan kadınlar, hayatlarını kazanabilmek için dışarı çıkmalı ve bir işyerine gitmek zorundadırlar. Yaptığımız iş, birey olarak topluma yaptığımız katkımızın en önemli kısmıdır ve ne olduğumuzu belirleyen ve ifade eden şeydir. Yaptığımız iş, hem başkalarının bizi değerlendirmesinde hem de bizim bizzat kendimizi değerlendirmemizde en önemli unsurdur. Bu, özellikle profesyoneller için de geçerlidir. Onlar bu rollerini sonradan alırlar, bu rollerle doğmazlar. Üstelik hayatlarının önemli bir kısmını, diğer meslek sahiplerinin aksine bir işten diğerine atlayarak değil, bir işte sabit kalarak geçirirler. İşte bu yüzden ki sonunda büründükleri hal ve takındıkları tavır, işin karakteri ile şekillenir. John Kultgen'e göre, profesyonel ahlakta meydana gelen zafiyetlerin ortaya çıkması, profesyonellerin karakterlerindeki zafiyetlerden ziyade mesleklerinin getirdiği yapısal özelliklerden kaynaklanmaktadır.¹³ Profesyoneller, müşterilere ve işverenlere hizmet ederken aslında topluma hizmet etmektedirler. Bazı durumlarda yapılan hizmetin, kamu yararına olduğu şeklinde yorum yapmak olasıdır ve özel sorumluluklar ilkesi ile izah edilebilir. Ancak bazen edilemez. İşverene olan sadakat, kamu yararına ilkesine baskın çıkabilir ve hatta çelişebilir. İşte bu nokta, profesyonelin hayatının başlangıcındaki kaynağı kirletici bir unsur olabilir. Sırf maddi kazanç elde etmenin bir yöntemi olmaktan öte, bir sosyo-ekonomik sistem olarak değerlendirilen kapitalizm, kolektivizm ve zenginliğin paylaşımını öngören sosyalizmin¹⁴ aksine, ticaret

¹² Bu kavramın doğru karşılığını bulmak için yapılan çalışmalar son zamanlarda oldukça yoğunlaşmış ve sonuç olarak sadece bu konu ile ilgilenen bir takım meslek kuruluşları ve dernekler A.B.D.'de ortaya çıkmıştır. Güncel durumu itibarı ile bu kuruluşların listesi şu şekildedir; American Marketing Association, Association for Practical and Professional Ethics, Ethics Officers Association, European Business Ethics Network (EBEN), International Association for Business and Society, Social Issues in Management (Division of the Academy of Management). Ayrıca çok sayıda üniversitede ilgili bölümler kurulmuş ve danışmanlık şirketleri faaliyetlerine başlamışlardır. Tam liste ve internet linkleri için bkz. www.societyforbusinessethics.org/index.php?option=com_content&task=view&id=83, erişim tarihi: 1503.2009.

¹³ Kultgen, John, *Ethics and Professionalism*, University of Pennsylvania Press, A.B.D., 1988 ss.4.

¹⁴ Marx'a göre ahlaklılık, üretim ilişkilerinin belirlediği toplum yaşamında egemen sınıf ya da güçlerin, dünya görüşlerine veya ideolojilerine göre tanımlanan iyi ve kötü kavramları ile yönlendirilen insan eyleminde ortaya çıkar. Dolayısıyla, insan eyleminin olduğu kadar ahlaki yaşamın da bir özelliği olmayıp, o egemen sınıfın ideolojisine göre belirlenen veya yönlendirilen bir yaşamdır. He türlü insan ilişkisinin belirleyicisinin, altyapıyı meydana getiren maddi üretim biçimleri olduğunu öne süren Marx'a göre, bu üretim biçimleri insanın ve toplumun ahlaki yaşam şeklini ve değerlerini belirler. Bu nedenle ahlak, üstyapının bir parçası olarak sınıf ideolojilerine göre yorumlanmak durumundadır. Günümüz sosyalist ideologları, Marx'ın bu görüşlerini temel alarak Ticaret Etiğinin kendi içinde bir takım çelişkileri olduğunu söylemekte, kapitalizmin doğası gereği hırslı, açgözlü ve ahlaki değerlere dayanmayan işadamlığı modelini teşvik ettiğini söylemekte bu kavramı oksimoron olarak tanımlamaktadırlar. Daha geniş bilgi için bkz. Brenkert, G.G., *Marx'ın Özgürlük Etiği*, İstanbul, 1998; Shaw, William H., *Marxism, Business Ethics*, Sprinklink Springer, Hollanda, 2008.



ve iş etiğinin toplum içinde yerleştirilmesini ve yaygınlaştırılmasını kendisine görev olarak edinmiş ve hedeflemiş gözükmektedir.

Profesyoneller için ahlaki farkındalık özel bir önem taşımaktadır. Mesleğinin tanımı yapılırken, ahlaki yönden taşıdığı anlam dâhil edilmelidir. Modern iş dünyasındaki ahlaki konular ile başa çıkabilmek için özel bir uğraş ve yetenek gerekmektedir. Olayı ters açıdan ele alırsak, ahlaki konulara olan duyarlılık ve olumsuz durumlar söz konusu olduğunda bunlarla başa çıkabilme yeteneği, kişileri daha profesyonel hale getirmektedir. Ahlakın verilen eğitimlerle öğrenilebilir olması, profesyoneller açısından hem akademik hem de kurumsal hizmet içi eğitimlerin önemini ortaya koymaktadır. Konuyu destekleyen bir diğer unsur ise ticaret dünyasında son zamanlarda rastladığımız Etik Ödülleri cinsinden yapılan girişimlerdir. Bu türden girişimlerin ödül kazananları belirlemede kıstas olarak aldıkları maddeleri incelediğimiz zaman karşımıza sıklıkla “etik” sözcüğüne yaptıkları referansla karşılaşmaktayız.¹⁵ Ancak sözcüğün tam olarak ne anlama geldiğine dair bir çaba yoktur.

Ahlaki değer yargıları, profesyonelliğin tanımı içinde yer alan nitelikler ve yeteneklerle yakından ilgilidir. Bu değer yargılarını tanımlamak ise daha çok profesyonelin karakterini, erdemlerini, kimliğini ve yeteneklerini tanımlama ve belli kodları ona yükleme çabasıdır. Bir profesyonelin iş hayatında farklı sorunlar karşısında tutunacağı tavır, mantıklı yansımalar taşıyan ve toplumun değer yargıları ile çelişmeyen, çıkarlarına hizmet edici ve bu çıkarları toplum içinde adilce dağıtıcı, faydaları maksimize eden davranış formları içinde olmalıdır. Profesyonel etik, şu üç şey anlamına gelebilir; birincisi, ilgili meslek dalının kuruluşları ve örgütlerinin resmi belgelerinde görülebilecek olan cari ve geçerli olan ahlak tutumudur. Bu tip profesyonel etiğin izlerine, çeşitli kuruluşlar tarafından verilen ödüller ve takdirnameler ile bu törenlerde yapılan konuşmalarda rastlamak mümkündür. Profesyonel etiğin ikinci tanımına, özellikle müşterilere hizmet ve toplum yararı gibi iki kavramın içinde aramak gerekir. Buna “sebebe dayalı iş ahlakı” demek mümkündür. Bu iş ahlakı tek tipleştirilmiş ve uzlaşmaya dayalıdır. Son olarak profesyonel etik tanımı, bu alanda yapılan çalışmaları kapsayan bir sahayı teşkil etmektedir. Bu çalışmalar iki ana başlık altında toplanmaktadır. Birincisi nitelendirici etiğin (descriptive ethics) ilgilendiği saha cari etikdir (de facto ethics). Nitelendirici etik, profesyonellerin davranış kalıplarını ve inançlarını ele alır ve inceler. Bu çalışmalar, psikologlar ve sosyal bilimciler tarafından tarafsız bir şekilde incelenir. Ancak bazı bilim insanları çalışmalarında, normatif (düzgüsel, standart tanımlayıcı) bir çerçeve çizebilir. Normatif etik, inançları ve idealleri ele alır. Bu tip çalışmalar, “sebebe dayalı iş ahlakına” yönelik çalışmalardır ve felsefeciler, din adamları ve

¹⁵ Örnek olarak bkz.: Ticaret Etiği Ödülleri, www.business-ethics.com, erişim tarihi: 20.03.2009. A.B.D. merkezli bu kuruluş, aynı isimle iş dünyası için bir dergi yayınlamaktadır ve son on dokuz yıldır Ticaret Etiği ödülleri vermektedir.



uygulayıcılar¹⁶ tarafından gerçekleştirilir. Bu çalışmalarda, mesleklerde arzu edilen davranış tutumları ele alınır ve meslek yaşamlarının hangi temellere dayandırılması gerektiği hususunda bir takım tanımlamalar ve düzenlemeler yapar.

IV. PROFESYONEL ETİK İLKELERİ

Profesyonellerin, iş hayatlarında yüz yüze gelebilecekleri ikilemler ve açmazlar karşısında davranış tarzlarını ve tutumlarını belirlemelerine yardımcı olabilecek, krizler karşısında anlaşma zemini oluşturabilecek, dağınıklaşmış şirket ve birey politikalarını toparlayacak bir takım prensipleri sıralamak ve bunları kavramsal bir çerçeveye içine almak yararlı olacaktır.

İlk olarak sıralanabilecek ilke, bir profesyonelin, iş ve ticaret hayatındaki ilişkilerinde belli bir bütünlük içinde davranması gereğidir. Bütünlük, sadece dürüstlük anlamına gelmez, aynı zamanda hakkaniyet ve doğruluk anlamı da taşır. Ticari eylemlerinde, yasalara ve topluma karşı sorumluluk taşıdığını unutmamalı ve kişisel menfaatleri ile iş yaptığı tüccar, sanayici ve müşterilerinin çıkarları uğruna bu sorumlulukları çiğnememelidir. Ayrıca, bir profesyonel, ticari yargılamalarında objektiflik ilkesini göz önünde tutmaya gayret etmelidir. Objektif olmak, yaptığı iş ile ilgili olan düşünceleri haricindeki bireysel değer yargılarını dikkate almamak, kamu yararını ise gözetmek anlamına gelir. Üçüncü olarak, bir profesyonel, sadece kendi yeterliliğini ve yeteneklerini göz önüne alarak ticari bir yükümlülük almamalıdır. Ancak bu yükümlülüğü, doğru yardım ve danışma hizmetleri olarak yerine getirebileceğine inanıyorsa durum farklıdır ve bu sorumluluğu alabilir. Dördüncü olarak, bir profesyonel, işinin gerektirdiği ve kendinden beklenen yetenek, ilgi, titizlik, doğru profesyonel, teknik ve teknolojik standartlar dâhilinde işini yürütmelidir. Son olarak denilebilir ki, bir profesyonel, işinin gereklerini yerine getirirken temasa geçtiği bütün insanlarla nezaket çerçevesinde ilişki kurmalı ve ince düşünce ile hareket etmelidir.

Günümüz ticaret şirketlerinin etkili bir biçimde yönetilebilmesi ve geliştirilebilmesi için çağdaş bir yönetim felsefesine ve paylaşılan bir kurumsal kültürüne ihtiyaç duyduğu söylenilebilir. Ancak bu unsurların şirket içinde özümsemesi ve uygulanması için kullanılacak yöntemler şirketten şirkete farklılıklar gösterebileceği gibi bizzat unsurların içeriği de farklılıklar gösterebilir. Belli davranış biçimlerini standart hale getirerek ticaret ve iş hayatının kalitesini yükseltmemiz mümkündür. Profesyonel etik, meslek adamlarının ticari hayatlarında bağlı kalmaları gereken davranış biçimidir. Bu davranış biçimi, bir meslek dalından diğer meslek bazı farklılıklar gösterebilir. Bazı insanlar açısından ticaret, sadece maddi kazanç elde etmekten ibaret olabilir. Bu en saf haliyle kapitalizmin tarifidir. Tabii ki maddi

¹⁶ Uygulayıcılar (practitioners), kendi meslek guruplarına belli bir etik perspektifi yerleştirmeye çalışırken ve iş hayatında etik uygulamalarını yaparken bir takım yaklaşımlar kullanırlar. Bu yaklaşımların birkaçını şöyle tanımlamak mümkündür; "sadece işini yap" yaklaşımı, "tavrının ne olduğunu belirle" yaklaşımı, "önyargılarının farkına var" yaklaşımı. Her bir yaklaşımın kendi içinde bir takım avantajları olduğu gibi bir takım dezavantajları vardır ve belirli felsefi dayanaklara sahiptir. Bkz.: Verhagen, Peter J., "Beyond Professionalism", *International Symposium*, Hollanda, 1996.



kazanç elde etmek, ifade ettiği anlam itibarı ile yanlış bir tutum değildir. Esas sorunu teşkil eden, bazı firmaların ve meslek adamlarının ticaret yaptıkları esnadaki takındıkları tavır ve davranış biçimleridir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ticaret alanında yaşadığımız acı tecrübeler bize, profesyonel etiğin gereksiz bir lüks olmaktan çıktığını hatta şirketlerin başarısı açısından vazgeçilmez olduğunu öğretmiştir. Global kısıtlamaların ve rekabetin yaşandığı günümüz dünyasında şirketler büyüyecek ve sorunlarını çözmek için artık ucuz kaynaklara güvenemezler. İyi ve doğru düzenlenmiş etik ilkeler, şirket hissedarları, çalışanlar ve müşteriler açısından tutumların ve davranışların düzenlenmesi bakımından olduğu kadar hangi davranış ve tutumların tasvip edildiğini ya da yasak edildiğini göstermesi ve teşvik edici olması bakımından önemlidir. Profesyoneller, başka birçok çalışmada farklı boyutları ile ortaya konulmuş bulunan meslek etiği ilkelelerini uygulamada ihtiyaç duyacakları unsurun ahlaki cesaret olduğunu da unutmamalıdır. Ancak şu da unutulmamalıdır ki, profesyoneller karşılaştıkları zor durumlarda şartları anlayabilmeleri bakımından, omuzlarına binen yükümlülüklerde ve işlerini tehdit eden durumlara karşı kararlar almaları gerektiğinde karar verici merci ve kıstas olması bakımından, içinde bulundukları durumu yorumlayabilmeleri gerektiğinde analiz yapabilmeleri bakımından ve son olarak başkalarının da ahlaki cesareti anlamalarına yardımcı olmaları gerektiğinde gereken gücü kendilerinde bulabilmeleri bakımından bu cesarete ihtiyaç duyacaklardır. Ahlakın “öğrenilebilir” olduğu gerçeğinden hareketle ülkemizde bu yönde yapılacak olan kurumsal ve akademik çalışmaların ve eğitimlerin çoğaltılması, özelde ticaret hayatımızın, genelde demokrasimizin¹⁷ gelişmesine olumlu katkısı olacağı kesindir.

¹⁷ Nitekim, TÜSİAD tarafından 23 Haziran tarihinde yayınlanan basın bülteninde, iş hayatı etik ilkeleri ile demokrasi arasında ilişki şöyle belirtilmektedir; “Etik davranmak, firmanın itibarını ve ürünün marka değerini yükseltmesi, müşterilerin, yatırımcıların ve kamunun güvenini ve desteğini sağlaması bakımından önemlidir. Etik değer ve ilkelere göre işleyen bir ekonomik sistem, bu iki önemli kurumu güçlendirir, demokrasinin sağlıklı işlemesine yardımcı olur ve iş dünyasının toplum gözünde saygınlığını artırır. Bu bakımdan, etik performans ve etik kalitenin önemli bir başarı ölçütü olduğu günümüz ekonomisinde firmaların, yöneticilerin ve çalışanların etik değerlere ve ilkelere uygun hareket etmeleri hem kendilerinin hem de toplumun çıkarıdır.”



KAYNAKÇA

- Billington, Ray, *Felsefeyi Yaşamak*, (Çev.: Abdullah Yılmaz). Ayrıntı Yayınları, 1995.
- Brenkert, G.G., *Marx'ın Özgürlük Etiği*, İstanbul, 1998.
- Bixler, Susan, *5 Steps to Professional Presence*, Adams Media Corporation, USA, 2001.
- Casson, Herbert N., *İnsan Yönetme Sanatı*, (Çev.: Özcan Ünlü). Hayat Yayınları, İstanbul, 1997.
- David, Maister, *True Professionalism*, New York, 1997.
- Gert, Bernad, *Ahlakın Normatif Tanımları*, Felsefe Ansiklopedisi 1.cilt, (Yayına Hazırlayan: Ahmet Cevizci), Etik Yayınları, İstanbul, 2003.
- Garih, Üzeyir, *İş Hayatında Motivasyon*, Hayat Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- J. Sork, Thomas, "Exploring the Ethics of Professional Practice", *Scutrea Konferansı*, University of British Columbia, 1998.
- Kunde, Jesper, *Şirket Dini*, (Çev.:Nejat Ulusoy). Mediacat Yayınları, İstanbul, 2003.
- Kultgen, John, *Ethics and Professionalism*, University of Pennsylvania Press, A.B.D., 1988.
- Karasz, Frank, "Yayın Etiği ve Temel Bilimler", (Çev.Dicle Güç), *TÜBİTAK Yayın Etiği Sempozyumu*, 15 Kasım 1996, TÜBİTAK matbaası, Ankara.
- Marinoff, Lou, *Felsefe Hayatınızı Nasıl Değiştirir*, (Çev.:İstem Erdener). Pegasus yayınları, İstanbul, 2007.
- Smeenk, Sanne G.A., *Professionalism versus Managerialism?*, Print Partners, Hollanda, 2007.
- Seyyar, Ali., *Sosyal Siyaset Terimleri*, *Ansiklopedik Sözlük*, Beta Yayınları, İstanbul, 2002.
- Shaw, William H., *Marxism, Business Ethics*, Sprinklink Springer, Hollanda, 2008.
- Verhagen, Peter J., "Beyond Professionalism", *International Symposium*, Hollanda, 1996.